

K některým aktuálním otázkám vojenské kázně

XVI. sjezd KSČ zdůraznil, že nic není tak složité a náročné jako výchova člověka. Formování ukázněného chování se uskutečňuje v procesu výchovy osobnosti budovatele a obránce socialistické vlasti. To znamená, že výchova mladého člověka ke kázní v armádě rozvíjí základy položené v rodině, ve škole a na pracovišti. Navazuje bezprostředně na výsledky dosažené v oblasti světového názoru, morální a pracovní výchovy a pokračuje v novém, na kázeň mnohem náročnějším prostředí. Tento proces zaměřený na všechny složky struktury ukázněnosti je v ozbrojených silách nepříznivě ovlivňován přenášením negativních zvyklostí povolanců z civilního života do plnění vojenských povinností a úkolů. Návyky neukázněného chování u části mladých vojáků se nejčastěji projevují při plnění samostatných úkolů, v době osobního volna — zkrátka v situacích, kdy je jedinec mimo dosah pevného vojenského režimu.

Ukázněnost jako jedna z morálně politických vlastností osobnosti se dá ovlivnit výchovou. Chceme-li však někoho vychovávat, musíme ho poznat. Zjistit jeho silné a slabé stránky (žádný člověk není absolutně dobrý nebo absolutně špatný), které rysy, vlastnosti a schopnosti u daného jedince rozvíjet a naopak, které se snažit systematickým výchovným zaměřením potlačovat. Na základě znalosti podřízeného, prostředí, které ho formovalo a formuje, volit adekvátní metody a prostředky cílevědomého výchovného působení. V závislosti na konkrétní situaci zvážit, zda půjde o působení přímé nebo nepřímé, individuální nebo kolektivní popř. kombinované, které je prakticky nejúčinnější.

Poznání člověka, jak všichni známe

z vlastní praxe, však není jednoduchou a zanedbatelnou záležitostí, neboť lidské vnímání je subjektivní. Na svět pohlížíme brýlemi vlastní zkušenosti, vlastních myšlenek a citů, často soudíme, že i ostatní myslí a cítí jako my, usuzujeme podle sebe a to vše zkresluje naše poznání druhých lidí. Avšak bez konkrétní znalosti podřízených — jejich morálně politického profilu, úrovně schopností a zájmů, postoju, zdravotního a psychického stavu a bez hlubších znalostí vlivů, které na ně působily, působí, popřípadě mohou působit — není možné hovořit o efektivním výchovném působení na podřízené. Poznání druhého člověka závisí na mnoha činitelích. K nejdůležitějšímu patří schopnosti pozorovatele, jeho erudice, používané metody a v neposlední řadě i množství a kvalita informací, které jsou o konkrétním jedinci k dispozici.

O jaké informace jde? Vedle demografických údajů, které slouží k základní informaci a jsou běžně k dispozici v každém osobním spise, jsou důležité informace o:

a) **politickém a morálním profilu**, který zahrnuje

— světový názor, poměr k politice strany a v čem se projevuje, názory na společenské dění apod.,

— chování a jednání zkoumaného jedince jako např. socialistické vlastnictví, proletářský internacionalismus, zásadovost, čestnost, ukázněnost, důslednost, odpovědnost, pohodlnost, lajdáctví, vypočítavost, povrchnost, přehlížení druhých apod.,

— vztah k práci a plnění povinností,

— vztah k druhým lidem, ke spolupracovníkům, nadřízeným, podřízeným a k sobě samému apod.,

b) **schopnostech, dovednostech a zámech,** kterými jsou

— intelektuální oblast (úroveň znalostí, dovedností a různých druhů schopností),
— jak temperament ovlivňuje jeho chování a jednání (stupeň ovládnutí emocionálních projevů, převažující nálada, impulzivnost, agresivnost, klidnost, rozvážnost, teatralita, skleslost, uzavřenost, apatičnost apod.),

— jak reaguje na neočekávané podněty, pod tlakem času a situace (klidně, uvážlivě, opatrně, zbrkle, nervózně, chaoticky, propadá panice, není schopen vůbec reagovat, únikem agrese apod.).

— cílevědomost a samostatnost rozhodování [pracuje s perspektivou, nárazovitě, alibisticky, bojí se odpovědnosti, schovává se za nadřazeného, mění snadno svá rozhodnutí, nenechá se ovlivnit apod.],
— zvláštní znalosti a dovednosti,

— zájmy, zvyky, zlozvyky (hloubka trvání, pasivita, aktivita),

c) **důležitých vlivech a skutečnostech,** které na jedince působily, působí, popřípadě mohou působit, tj.

— celkové vlivy a poměry v rodině (politické, majetkové, náboženské, pověst rodiny, rozvod rodičů, u koho vyrůstal, zdravotní poměry v rodině, duševní poruchy, alkoholová a nealkoholová toxikomanie apod.),

— vliv sourozenců a příbuzných,
— vlivy pracovního popřípadě školního prostředí,

— síla vlivu vrstevníků a různých sociálních skupin, s nimiž se stýkal nebo stýká (vliv jedinců, kolektivu, party, sociálních skupin apod.),

d) **zdravotním a psychickým stavu, jeho tělesné zdatnosti apod.**

Nyní může čtenář položit otázku, proč tak široce rozebírám požadované kvality. Je to z toho důvodu, že současný informační systém o brancích, založený na písemných charakteristikách od národních výborů a zaměstnavatelů, má nízkou informační hodnotu a objektivně požadované informace nezabezpečuje. Tím tento systém v podstatě nenapomáhá procesu upevňování kázně v ČSLA. Přitom výše uvedené informace o brancích potřebují:

1. **Místní vojenské správy** k optimálnímu výběru branců do odborného výcviku ve Svazarmu a jejich zařazení do ozbrojených sil, neboť zaváděním moderní bojové techniky a zbraňových systémů do armády nesmírně stoupají nároky na způsobilost branců a později vojáků k výkonu určitých vojenských odborností. V této souvislosti je důležité si uvědomit i tu

skutečnost, že úroveň kvality informací o brancích (dostanou-li se včas k jejich budoucím velitelům) a optimálního zařazení do ozbrojených sil ovlivňuje:

— **efektivnost výcviku,** tj. v jaké době, s jakým vynaložením sil a prostředků a na jaké úrovni se dosáhne plně sladěnosti a bojeschopnosti jednotlivců, osádek a jednotek,

— **úroveň sociálního mikroklimatu u jednotek,** který je jedním z nejvýznamnějších faktorů působících na ukázněné nebo neukázněné jednání příslušníků dané jednotky; charakterizuje celkovou strukturu a kvalitu vztahů mezi vojáky, jakož i celkovou možnost vnitřního stmelení osádek a jednotek utvořením pevných vojenských kolektivů,

— **účinnost výchovného působení velitelů rot a čet** při dotváření návyku ukázněného chování podřízených, při cílevědomém formování osobnosti obránce socialistické vlasti,

— **vnitřní spokojenost nebo nespokojenost** každého vojáka s jeho funkčním zařazením; tato skutečnost výrazně ovlivňuje jeho postoje k jednotce a k vojenské službě jako celku a tím ovlivňuje jeho celkový přístup k plnění služebních povinností; tedy působí tedy jako významný motivační činitel.

2. **Velitelé jednotek a političtí pracovníci** k účinnému výchovnému působení na podřízené, k systematickému ovlivňování probíhajících sociálních procesů. Rozbory závažných kázeňských přestupků a mimořádných událostí ukazují, že velitelé čet a rot ve většině případů neznají dobře své podřízené, nevědí často ani o jejich pijáckých nebo toxikomanických zvyklostech a jiných závažných skutečnostech sociálně psychologického charakteru. Nemohou potom reálně předvídat jejich neukázněné chování a přijímat účinná opatření k zabránění těmto protispoločenským jevům. Mezi základní příčiny, které umožňují vznik mimořádných událostí a vážných kázeňských přestupků, můžeme vedle nízké organizovanosti života a nedodržování přísného vojenského režimu podle základních řádů zařadit i neznalost podřízených a úrovně vztahů v jednotce.

Tyto skutečnosti se odrážejí v nízké úrovni řídicí a organizační práce některých velitelů. Mnohdy je zarážející i jejich slabá teoretická i praktická připravenost na práci s lidmi, na jejich poznávání a ovlivňování sociálního mikroklimatu jednotek. Často chybí i elementární znalosti základů pedagogiky a psychologie u nejnižších velitelů, zejména absol-

ventů VKVS. To vše má za následek, že řada informací o určitém provinilci nebo o narušených vztazích mezi vojáky se objeví až v průběhu vyšetřování mimořádných událostí, a to je pozdě. Můžeme tedy říci: jestliže místní vojenské správy působí kvalitou a efektivností doplnění ozbrojených sil branci na kázeň v ČSLA nepřímo, pak velitelé a politické orgány ovlivňují tuto oblast přímo. Tím není dotčena úloha stranických a svazáckých organizací v procesu upevňování kázně. Ba naopak, jejich úloha v tomto procesu objektivně narůstá.

Vzhledem ke všemu uvedenému se ukazuje vhodné hledat cesty ke zkvalitnění informačního systému o brančích praktickým využitím výsledků psychologických věd, neboť všestranné poznání osobnosti konkrétního člověka předpokládá nejen seznámení se s jeho obecným hodnocením, ale i s jeho psychologickými zvláštnostmi. Řešení tohoto úkolu by zřejmě bylo vhodné zahrnout do zpracovatelských úkolů vědecké práce.

Tím se však dostáváme k vysoce aktuálnímu úkolu současnosti a tím je praktické využití společenských, a v této souvislosti mám na mysli především psychologických věd v ČSLA. Možnosti jejich využití v každodenním životě vojsk se pochopitelně nevyčerpávají zkvalitňováním informačního systému o brančích (popřípadě o vojácích) a tím i racionálním ovlivňováním způsobu jejich rozdělování do ozbrojených sil podle jejich schopností zvládnout nároky konkrétní vojenské odbornosti. Na tomto úseku praktického využívání psychologických poznatků by bylo zároveň žádoucí koncipovat, ověřovat a zavádět metody práce velitelů čet a rot s těmi vojáky, kteří nemají dostatečně rozvinuté všechny požadované schopnosti pro danou vojenskou specializaci. Jinými slovy, hledat efektivní metody přípravy těch vojáků, které má velitel k dispozici.

To je však pouze dílčí oblast konkrétních možností využití psychologie v ozbrojených silách. Můžeme dále vymezit tyto oblasti:

- účast na zdokonalování systému společenského řízení,
- zvyšování spolehlivosti a efektivnosti systému člověk — technika,
- ochrana zdraví,
- posilování ideologické funkce vojenské psychologie,
- rozvoj psychické odolnosti vojsk za pomoci systematické, cílevědomé a účinné psychologické přípravy, uskutečňova-

né v úzkém sepětí s morálně politickou přípravou,

— provádění hlubších, odborně psychologických rozborů mimořádných událostí a narušení vojenských řádů a předpisů, včetně poskytování psychologických služeb,

— zkoumání sociálně psychologických jevů v ČSLA se zaměřením na vojenské sociální skupiny a kolektivy,

— zpracování a rozvíjení psychologických základů procesu bojové a politické přípravy,

— zkvalitňování výchovné vzdělávacího procesu v oblasti vojenské psychologie a tím i připravenosti absolventů vojenských škol k plnění konkrétních úkolů u vojsk.

V souladu s tím se domnívám, že hlavní pozornost by zasluhovalo rozpracování systému psychologické přípravy vojsk, velitelů a štábů, a to nejen ve všeobecné rovině ozbrojených sil, nýbrž i pro jednotlivé druhy vojsk. Jsem toho názoru, že zvýšená pozornost by se měla zaměřit i na otázky rozpracování psychologické složky branné výchovy v rámci JSBVO, jak je uloženo všem nositelům úkolu branné výchovy jednáním PUV KSČ ze dne 12. 1. šl kvalitu a efektivnost branné výchovy, aby se odázila na vyšší úrovni branné připravenosti občanů našeho státu — jak ukládá RMNO na výcvikový rok 1983/1984. Vychovávat morálně, politicky, fyzicky a psychicky odolné a k obraně připravené občany ČSSR tak, aby v okamžiku ohrožení byli schopni reagovat adekvátně dané situaci. Zabránit tak nebo zmenšit míru rizika totální deformace psychických činností u obyvatelstva, které pramení z účinků přímého nebo nepřímého působení zbraní hromadného ničení, neboť příští možná válka by kladla značné nároky zejména na psychickou strukturu osobnosti každého člověka.

Problém spočívá v tom, že Svazarm ani ostatní organizace a orgány, které se podílejí na úkolu branné výchovy, nemají na co navázat, neboť ani v ČSLA není systém psychologické přípravy v podstatě koncepčně rozpracován. Důsledkem toho je, že tato příprava se nestala pevnou součástí branné výchovy žáků, učňů a studentů, celkové přípravy branců a vojáků v záloze. V praxi tato skutečnost ovlivňuje negativně i kvalitu mírového a válečného doplňování ozbrojených sil. V rámci JSBVO se dosud nepodařilo vytvořit ucelený, avšak přitom pružný systém psychologického zocelování obyvatelstva, zejména však mladé generace. Na rozdíl od ostatních složek branné výchovy je problematika psychologické složky nejméně propracována.

Z dosud uvedených skutečností je zřejmé, že výčet lidských činností, kam zahrnuje psychologie, je mnohotvárný, tak jak je mnohotvárná lidská činnost. V krátkosti můžeme říci, že všude tam, kde jde o člověka, o vztahy mezi lidmi, o formování pevných vojenských a pracovních kolektivů na základě soudružských vztahů, o motivaci podřízených, o účinnost a efektivnost řídicí a organizační práce apod. — tam všude má své místo psychologie a tím spíše v oblasti kázně. Sledujeme a hodnotíme kázeňské přestupky a mimořádné události, avšak při postihu jejich příčin chybí odborná analýza sociálně psychologických příčin narušení kázně. Proto často dochází v praxi k tomu, že přijímaná opatření nemají preventivní účinky.

V rámci vědeckovýzkumné základny ČSLA existují společenskovědní pracoviště, která se na svém úseku zabývají i psychologii. Tato pracoviště jsou většinou orientována na postižení morálně politických aspektů rozvoje osobnosti vojáků v základní službě a z povolání, méně pak na bezprostřední postižení konkrétních problémů, které pramení z odborného výcviku. Všeobecně se vychází z teze, že aplikovanou psychologii by měly rozvíjet jednotlivé druhy vojsk. Pro toto řešení chybí jednak dostatečný počet erudovaných odborníků u druhů vojsk, jednak přitom negativně působí i skutečnost, že přes řadu pokusů neexistuje oficiální sjednocující koncepce rozvoje psychologie a využívání psychologických poznatků v ČSLA. Pro běžnou praxi velitelů chybí metodologicky správné a praxí ověřené metody efektivního výcviku k psychické odolnosti. Dílčí práce, které se uskutečnily v této oblasti, v podstatě potvrzují tento názor. Proto i v oblasti kázně přechlápujeme v praxi na místě.

Řešení daného stavu by významně napomohlo **centrální rozpracování rozvoje psychologie a praktického využívání jejích poznatků v ČSLA, zároveň s vymezením odpovědnosti jednotlivých složek MNO.** Aby však bylo možné tyto problémy a neantagonistické rozpory postihnout v plné šíři a dále v zájmu toho, aby se mohla komplexněji ovlivňovat problematika kázně, řídit psychologické zabezpečení vojsk a zároveň rozvíjet psychologická

složka branné výchovy, stálo by za úvahu **vytvoření teoreticko-praktického pracoviště v rámci struktury MNO.** Toto pracoviště by rozpracovávalo otázky psychologického zabezpečení vojsk, koncepčně a metodicky řídilo součinnost mezi jednotlivými správami a samostatnými odděleními MNO, HPS ČSLA a vědeckovýzkumnou základnou při řešení úkolů spojených s teoretickou i praktickou realizací využívání psychologických poznatků v činnosti vojsk. Kromě toho by mohlo koordinovat a odborně usměrňovat rozvoj psychologické složky branné výchovy u ostatních orgánů a organizací, které se podílejí na tomto úkolu, a tak přispět k aktivnější a účinnější úloze MNO v procesu branné výchovy obyvatelstva.

Toto řešení by umožnilo postihnout problematiku využívání psychologických poznatků v ČSLA a na úseku branné výchovy komplexně, v celé šíři problému, a to i mimo resort MNO, a tak ovlivnit i efektivnost JSVO, který nám může na druhé straně zpětně, svou účinností podstatně ovlivnit kvalitu a ukázněnost branců a vojáků v záloze, kteří přicházejí do ozbrojených sil. Kromě toho by umožnilo plánovitý a diferencovaný přístup k různým sociálním skupinám — žákům, studentům, brancům, vojákům základní služby, vojákům z povolání — velitelům, štábům apod.

Aktuálnost uvedených problémů a jejich řešení byla zdůrazněna i v referátu s. K. Černěnka na zasedání ÚV KSSS k ideologické a masové politické práci. Na adresu společenských věd uvedl: „Nyní je třeba všestranně zkoumat neantagonistické rozpory pro zralý socialismus, zvláště jejich řešení v podmínkách upevňující se společenskopolitické a ideové jednoty sovětské společnosti. Zde stejně jako v každém sociálním organismu probíhá boj nového se starým, působí nejen tvůrčí, nýbrž i negativní tendence.“ (Aktuální otázky ideologické a masové práce KSSS. Referát s. K. Černěnka na zasedání ÚV KSSS. Rudé právo dne 15. 6. 1983, s. 6.) Tento objektivní požadavek se plně vztahuje i na podmínky ČSLA. Dílčím přispěvkem je i cesta aplikace psychologických poznatků na konkrétní život a potřeby rozvoje druhů vojsk. To je i reálná cesta k dalšímu upevňování kázně.